

به بۆنهو رۆ گهر دوونی زوانی ئەڤاییه

ئیمسال پهی ویسویهره مین (۲۳) جاری یونسکۆ جه رۆ ویسویهکو (۲۱) مانگهو فوریه ی به مهراسمی جۆراوجۆری ملۆ پیرای ئی رۆیهو و داوا جه گرده لایهنیو، به تاییهت جه گرد دهسه لاتیو کهرو، که جه مه حالوو ویشانه پارێزگاری جه گرد زوانیو کهرا و ئیمکاناتو گه شهیشا پهی فراههم کهرا. یونسکۆ چی بانگهوازانه پاگیری سهرو نانهیه کهرو که زوان سامانیوی فرههنگی گهردونین و ئهرو گرد لایهن و دهسه لاتیوهن که ئی سامانه فرههگیهیه پارێزنۆ. یونسکۆ گرد سالیو به دروشمیوه تاییهته ملۆ پیرای ئی رۆیهو. ئیمسالیچ به دروشمهو " پهروهدهی چن زوانی شهرت و پهیوازن پهی سهرکهوتهی جه وانای و فیرکاری سهردهمیانهینه".

به پاو راپۆرتوو یونسکۆی جه ۶۰۰۰ زوانی که تا ئارۆ مهئینی و کهم تا فره په نهشا منویسیو و قسینشا په نه کریا، نیمهشا کهوتینی و هره شهی فوتیای. یۆ چا زوانا که هره شهیش ئینا سهروه، زوانی ههرامین. ههر به پاو ئی راپۆرتیه دوی حهفتی جاریو زوانیو فوتیو و دلینه مشۆ. مهردهی ههر زوانیو بیگومان بیهش بیهه کومه لگاو مرۆقابهتین جه سهروهت و سامانی فرههنگی ویش که به ههزاران سالی ئی سهروهتته نیان یوه.

پهی نيمه‌ی ههورامی فوتیای زوانه‌که‌یما یانی هم بی بهش بیه‌یما جه سهره‌وت و سامانی فەر هه‌نگیما، هم فوتیای به‌ش‌یوی گه‌وره جه و بییه‌ی (هویت) کۆمه‌لایه‌تی و ئیئت‌نۆلوژیما. نامی ۲۴۷۴ زوانا ئینا دل‌ی ئەتله‌سو(نه‌خشه) زوانا یونس‌کۆینه که هه‌ره‌شی نهمه‌نه‌یشا ئینا سه‌ره‌و. هه‌ر پاسه نامی ۲۳۰ زوانا دل‌ی ئی ئەتله‌سینه هه‌نه که جه ساله‌و ۱۹۵۰ په‌و تا ئیسه به ته‌مامی فوتیاینی. ۲۰۰ زوانی جه په‌ری(۳) نه‌وی و په‌ردینه دل‌ینه شیهنی.

هه‌ره‌شی فوتیای سه‌رو ۱۷۰۰ زوانا فره‌ ج‌دین. زیاته‌ر جه ۶۰۰ زوانی که‌وتینی په‌راویزه‌و و هه‌یچ هه‌رمانیوه‌شا په‌نه نه‌که‌ریۆ. زیاته‌ر جه نیمه‌و ئی ۶۰۰۰ زوانه‌یه، زوانو ئا که‌مینانه که که‌مه‌تر جه ۱۰۰۰۰ قسه‌په‌نه‌که‌ریشا هه‌نی. یونس‌کۆ هۆکارو ئی زوانفۆتیایه گیلنۆوه په‌ی گه‌مه‌ی ناسالمی سیاسی به گه‌ردی، و به تایبه‌ت په‌ی سیاسه‌تی چه‌وتی زوانی، کۆمه‌لایه‌تی و فه‌ره‌هنگی ده‌سه‌ل‌اته نادیمۆکراتیک و ناسه‌رده‌می‌که‌ا.

داخه‌کیم یۆ چا ده‌سه‌ل‌اته نادیمۆکراتیکه‌ حکومه‌تو باشورو کوردستانین که ۳۲ سال‌ین سیاسه‌ت‌یوی په‌کجار ناداڤه‌رومه‌رانه و چه‌وتش ومه‌رانوه‌رو زوانی هه‌ورامیه‌و گه‌یرته‌ن وه‌ر و جه‌ گردو ئیمکاناتو گه‌شه‌که‌رده‌ی بییه‌شش که‌رده‌ن. مشیۆ دیسان ئەنگوسه‌و تاونی په‌ی نا ده‌سه‌ل‌اتدارا در یژه که‌رمیوه‌و و په‌رشا وزمیوه که ئی سیاسه‌ته‌ زوانکوشه‌و ئاڤیشا ملۆ چوارچیوه‌و تاونه‌و لینگۆسایدی(زوان کوشی) و لینگۆسایدیچ تاونیه‌نه دژ به مرو‌فایه‌تی. مافی زوانی به‌ش‌یوی جیا نه‌کریان جه مافه فه‌ره‌هنگیه‌کاو جارنامه‌و گه‌ردونی مافه‌کاو ئانزانی. مافی ئانزانی سنور نه‌شناسا و به‌یۆه‌ گری دریا‌ینی و هه‌میشه و گرد یاگه‌نه یاگی ریزینی و مشۆ به‌ ره‌سمی بشناسیا.

که‌س په‌یش نیهن ئی مافا ته‌فه‌یۆر که‌رو چون مافی ئانزانی چه‌نی ئانزانی ویش جه ئەڤای با و هه‌تا په‌ک ئانزان مه‌نه یۆ، ئی مافا‌پچه هه‌نی. جارنامه‌و گه‌ردونی مافو ئانزانی جه به‌شو مافه فه‌ره‌هنگیه‌کا‌نه (ماده‌و ۲۶ و ۲۷) و هه‌ر پاسه جه ریکه‌وته‌نامه ته‌مامکه‌ره‌کاو ئی

چارنامه‌ینه (ریکمونتامه‌ی فەرهنگی، کۆمه‌لایه‌تی و ئابوری) جه ماده‌و ۱۳ و ۱۵ یه ئی مافاشه دیاری کهردینه‌ی که مافی زوانی به‌شیوه‌ن چی مافا. به پاو ئی مافا مشۆ گرد ئانزانئو ئیمکانو ئانه‌یشه بۆ به زوانئو که په‌نیش په‌رومرده کریان و زالهن سه‌رشه‌ره، یانی زوانی نه‌ئایی، پیوه‌نژی به دنیاو ده‌روبه‌ریشه که‌رۆ، هه‌ر پا زوانیه جه دیارده‌کا پاوه‌نه، بوانۆ و بنویسه‌ۆ و هه‌ست و سوزو ویش به‌روزۆ. ئه‌رکو گرد ئانزان و لایه‌نیوه‌ن که ئی مافا به ئانزانی و مر او مریش ره‌وا وینۆ، ریزشا وه‌نه گێرۆ، به ره‌سمیشا بشناسۆ و به پاو ئیمکاناپیش یاردیده‌رو و مر او مره‌که‌یش بۆ په‌ی یاوای پی مافه ره‌وایشه.

ئه‌گه‌ر پیسه نه‌بو، ئیتر باس کهرده‌ی جه ئانزانیه‌تی، دیمۆکراسیه‌ت و به‌رابه‌ری و داڤه‌وه‌ری و..... بی مانان. هه‌ر چن وائه و برای دلسۆچی هه‌ورامانی ئی چن ساله‌ خزمه‌تیو خاسشا کهرده‌ن به زوانه‌کیما و فره که‌لینیشا په‌رئ کهردینه‌وه که ده‌سینشا وه‌شی با، به‌لام به به‌ئاورد چه‌نی زوانه‌کا ده‌روبه‌ری بارۆدۆخو زوانی هه‌ورامی بارۆدۆخیو مه‌ینه‌تبارهن. ئی مه‌ینه‌تیچه ده‌سکرده‌ن و گیلۆوه په‌ی سیاسه‌تی چه‌وتو و بی خه‌می و په‌شته‌و گۆش وسته‌ی ئا ده‌سه‌لاندارا که فەرمانزه‌وایی هه‌ردوی به‌شه‌کاو هه‌ورامانی که‌را. جوابو ئی سیاسه‌توانه نالایق و که‌مته‌ر خه‌م و مه‌ینه‌ت سازا شه‌یره دیاره‌کی سه‌عه‌دی شیرازی‌نه که ماچۆ:

تو کز محنت دیگران بی غمی
نشاید که نامت نهند آدمی

تو که جه مه‌ینه‌و که‌سانیته‌ری بی‌خه‌مه‌نی
نه‌مشیۆ نامی ئانزانیت پوره بنیا

موختار که‌ریمی- نالمان
۲۰۲۳, ۰۲, ۲۰